

Tudomány és vallás, hit és tudás – az ellentétek feloldása

William H. Deadwyler

Amikor a tudomány (és a tudás), különösen a posztmodern korban, kritikai szempontból öntudatosává válik, saját gyökereit a hitben, sőt, a vallásban találja meg. Másrészt, amikor a vallás (és a hit) a kritikai öntudatnak köszönhetően elég kifinomulttá válik (és ehhez a védikus kultúra néhány premodern megállapításához kell visszanyúlnunk), tetőpontját a transzcendencia valódi tudományában éri el. A kritikai öntudat eme kettős alkalmazása révén az emberi szellemben a tudomány és a vallás, illetve a tudás és a hit mesterséges szétválasztása miatt keletkezett seb talán begyógyulhat végre.

Azért gyűltünk itt össze, hogy elgondolkodjunk a tudomány és a vallás szintézisének kérdéséről. Egyetértek azzal a véleménnyel, hogy a kettő összekapcsolása vagy harmonizálása szükséges, mert a szakadékot, amely elválasztja egymástól az úgynevezett „tudományt” és

az úgynevezett „vallást”, az emberi szellem mély sebének látom, olyan sebnek, ami akár halálos is lehet. Mindenképpen gyógyításra szorul.

A „tudomány” fogalmát a szó szűkebb értelmében használom, vagyis főképp az anyagi természet jelenségeinek leírását és kontrollálását célzó törekvések jelölésére. A természetet érteni, uralni kell, és a tudomány, „tisztá”, „kemény” vagy „egzakt” formájában akkor a leggyümölcsözőbb, ha ezt a természetet számokkal képes leírni. Más szóval az egzakt tudomány egy meglehetősen hatékony absztrakciós folyamaton alapul. A tapasztalati világot mennyiségekként írja le, és arra törekszik, hogy a világgal csak oly mértékben foglalkozzon, amennyire annak tartalma megszámlálható, síkban, térben és időben megmérhető, azaz számokban kifejezhető.

Az egzakt tudományok sikere a természet manipulálásának terén, az irányú törekvésükben, hogy ún. „technikai fejlődést” produkáljanak (egy sor új, egyre hatékonyabb módszert környezetünk átformálására), óriási tekintélyt és hatalmat vívott ki a tudománynak. A „technikai fejlődés” az „emberi haladás” szinonímájává vált. A „tisztá” tudományok eredményei a tudás paradigmáivá váltak, ezért ha egy kutatási terület el akarja ismertetni magát – befolyást, hírnevet, üzleti, kormányzati stb. támogatást nyerve ezáltal – igyekszik a lehető legjobban hasonlítani az egzakt tudományokhoz.

Mostanában azonban a tudomány veszít tekintélyéből. A technika legújabb zseniális vívmányai egyre inkább arra szolgálnak, hogy korábbi zseniális vívmányok által okozott problémákat orvosoljanak. Szakmai körök becslései szerint az Észak-Amerikában előforduló összes betegség 40%-a „iatogenerikus”, azaz orvosok által okozott. (Innen az „alternatív gyógy módok” népszerűsége.)

A tudományos felfedezésekről nap mint nap megjelenő tudósítások, amelyek megfogalmazásukban mindig ugyanolyanok („eddig azt gondoltuk, hogy x , de ma már tudjuk, hogy y ”), a legtöbb esetben csupán arról szólnak, hogy egy korábbi elbizakodott „most már tudjuk”-kijelentés megdőlt, és helyét egy ugyanolyan kétes ám nem kevésbé elbizakodott állítás veszi át. Sokkal szerényebb és becsületesebb lenne, ha az ilyen bejelentések így hangzanának: „régén *tudtuk*, hogy..., de ma úgy *gondoljuk*, hogy...”. A „fejlődés”, úgy tűnik, egyre inkább a múltbéli hibák álcázott beismerésének fedőneve lett.

A tudomány védelmezője – aki elismeri, hogy van némi igazság az ilyen kritikában – azt válaszolhatja erre, hogy különbséget kell tenni „tudomány” és „áltudomány” között. A „tudomány” – érvelhetne – azt a tiszta, objektív tevékenységet jelenti, amit az igazi tudós, a kutató érdek nélkül folytat az igazság nyomában, a szakmai normáknak megfelelően. Az „áltudomány” pedig a tudományos közösség néhány tagjának ideológiája. Mint tudósok talán feddhetetlenek, de mint emberi lények természetesen gyarlóak, ennél fogva énjüknek a tudományon kívüli részét befolyásolhatja a hatalom, a pozíció, az elismerés és a gazdagság utáni vágy. Így nyilvánosan jogot formálhatnak a tudásra, sürgethetik a kormányt vagy az üzleti világot, hogy kétes technológiákba fektessen be, vagy meggondolatlanul beleavatkozhatnak a természet összetett folyamataiba. Önbizalmuk és ambíciójuk esetleg messze felülmúlja tudásukat. A tudósok talán elismerik az efféle viselkedés helytelenségét, a tudományt mint olyat azonban felmentik a következmények alól.

El kell ismerni, van némi igazság ebben az érvelésben. Minden intézmény működésében elengedhetetlenül jelen vannak bizonyos ideálok és bizonyos emberi hibák. Ugyanakkor az az állítás, hogy a „tudomány” és az „áltudomány” között ilyen tiszta és határozott a választóvonal, nagyon, sőt veszélyesen naivul hangzik a kívülálló számára. Végtére is a tudomány emberi vállalkozás, s mint ilyet, az azt körülvevő társadalmi, történelmi és gazdasági minták formálják és határozzák meg. Tulajdonképpen az a vélemény, hogy létezik egy tiszta, társadalmi- és történelmi szempontoktól független, transzcendens tudomány, nem más, mint a tudomány ideológiájának központi mítosza.

Ha kicsit elgondolkozunk a modern tudomány előzményeiről, akkor láthatjuk, hogy abban a formájában, ahogy azt ma ismerjük, az úgynevezett „tudomány” nem is jöhetett volna végül létre az „áltudomány” nélkül. A teremtesen való uralkodás vágya, a világalmai törekvések, mind ugyanarra a – hirtelen új erőre kapott – készletre vezethetők vissza, amely egyrészt arra ösztönözte a XVI. századi Európát, hogy armadákat indítson az „új világ” meghódítására, másrészt pedig a modern tudomány csírájának kibontakozását sürgette. Provokatívabban fogalmazva: a tudomány, egészében és részleteiben egyaránt, kolonializmus és imperializmus egyszerre, amely a világ vagy a természet ellen irányul. A Nyugat ebben az évszázadban kezdte el az imperializmus és a kolonializmus fizikai és mentális struktúráinak ízekre szedését, hogy felszabadítsa mind a hódítókat, mind a meghódítottakat. Nézetem szerint ennek a folyamatnak a legmélyebb rétegekig el kell hatolnia, a nemzetekhez való hozzáállásunktól kezdve egészen a természethez és a létezéshez való viszonyunkig.

Feltéve, hogy a tudomány és az áltudomány kezdettől fogva elválaszthatatlanok egymástól, nekünk, nyugatiaknak felelősséggel és küldetésstudattal fel kell vállalnunk, hogy a tudományt végre kiszabadítsuk az áltudomány kötelékéből. Erre nem csak az emberiség valódi fejlődése, hanem a puszta fennmaradás érdekében is szükség lenne.

Létezhetne-e a tudomány ilyen átalakított formában? És ha igen, milyen lenne?

Meggyőződésem, hogy mélységesen különbözne attól, amit ma tudományként ismerünk. Alapvető alkotóelemei közé tartoznának valójában azok a dolgok is, amelyeket ma a

„vallásos” és a „szent” birodalmához sorolunk. Ugyanakkor ezeket az elemeket nem a „hit” és a „dogma” vagy a „különleges megvilágosodás” megnyilvánulásainak, hanem tudományos megismerésnek tekintenénk.

A felszabadított tudomány néhány általános vonását ismerhetjük fel, ha képesek vagyunk megérteni, hogy mi nem az. Szeretném a „bukott” tudomány problémáját a gyökerei felől megközelíteni és néhány gondolatot megfogalmazni a tudomány „eredendő bűnéről” – amennyiben használhatók ilyen kifejezéseket –, arról a bűnről, amely a tudományt az áltudomány rabságában tartja. Az eredendő bűn, ahogy arra már korábban is utaltam, az a vágy, hogy uralkodjunk mindenben, ami körülöttünk van, hogy birtokoljuk, élvezzük és uraljuk a teremtés forrásait. Ez más szóval az a vágy, hogy Istenné váljunk.

De mi van akkor, ha a természet már eleve Isten – vagy ha már itt tartunk, istenek – irányítása alatt áll? Akkor a tudomány – a *bukott* tudomány, természetesen – nem létezhetne. Ezért a tudomány az első önhatalmú tettét elkövetve, megteremti saját létét. Rendeletben rögzíti (*fiat* – „legyen!”), hogy a világ egy olyan világ, amely a tudomány által irányítható. Ezért például „racionálisnak” kell lennie, azaz a természet folyását szabályos, független „törvényeknek” kell irányítaniuk, nem pedig egy felsőbb lény szeszélyének vagy kénye-kedvének. Ebben a kontextusban a „racionális” végeredményben azt jelenti, hogy a természet alkalmas arra, hogy megértsük és irányítsuk. Semmilyen felsőbb lény nem áll az utunkba.

Így Isten megölésének vagy elűzésének motívuma elsőként egy ártalmatlan módszertani elv leple alatt jelenik meg, hasonlóan ahhoz, ahogy az állam életében egy szörnyű diktatúra is hatalomra juthat egy ártalmatlannak tűnő törvény ártatlan maszkjában. A módszertani elvnek köszönhetően az emberek még mindig gondolhatják magukról, hogy jámborak és istenfélők, de ugyanakkor a világot egy egészen új, megvilágosodott, feleszmélt módon kezdik szemlélni: *mintha* egy különálló és autonóm terület lenne, *mintha* nem létezne Isten, hogy beleszóljon a működésébe. *Mintha* képesek volnánk azt uralni.

Ennek eredményeképp a természet – az érzékelhető világ – átalakult a szemünkben. Max Weber ezt a folyamatot nevezi a világból való „kiábrándulásnak” (*Entzauberung*). Akkor érthetjük meg ezt a folyamatot alaposabban, ha *a szubjektum eltűnéseként vagy elvesztéseként* képzeljük el, amely lehetővé teszi a természet objektívációját.

„Szubjektum” alatt értek minden olyan lényt, amely tapasztalatokat él át, és önmaga számára jelentőséggel bír. A világnak bizonyos entitásai, mint például egy asztal vagy egy darab kréta teljes mértékben objektumoknak, tárgyaknak minősülnek. Semmi esetre sem szubjektumoknak. Halottak, élettelenek, mozdulatlanok. Mások tapasztalatainak részei, de ők maguk nem tapasztalnak. A szubjektum tipikus létmódját, vagyis azt a képességét, hogy tapasztalatokat éljen át, „tudat”-nak nevezzük. A „tudat” meghatározása ebben az értelemben nem korlátozódik a fejlett éntudatra, ahogy azt az emberek esetében használjuk. Egyszerűen a szubjektumnak szubjektumként való jelenlétét jelenti.

Jól ismert, hogy az emberi kapcsolatok világában a mások fölötti uralkodás, irányítás attitűdje, továbbá az a hajlam, hogy saját élvezetünk érdekében eszközként használjunk másokat, azt eredményezi, hogy a domináló fél többé nem tekinti szubjektumnak a másik embert – pusztán tárgyként, dologként viszonyul hozzá, azaz „tárgyasítja” a másikat. Néha használják a „deperszonalizáció”, „dehumanizáció” kifejezéseket is ugyanennek a jelenségnek a leírására. Mivel a másik ember szubjektum mivoltának tagadására irányuló tendencia egyenesen következik az élvezetre való hajlamunkból, ezért ez utóbbi szabályozása az erkölcsi nevelés legfőbb feladata. Hogyha ez a hajlam pszichológiailag nincsen korlátozva – mint Hitler, Sztálin, vagy Pol-Pot esetében – akkor annak valódi természetét mi sem hirdeti meg-

döbbségtöbb módon, mint egész népek, népcsoportok halott testek tömegére történő redukálása, a halálgýarakban folyó tömegmészárlás.

Nem nehéz felismerni a szubjektum elvesztésének erkölcsi következményeit, és talán el tudjuk képzelni, milyen is lehetne az emberiség, ha „visszaállítanák a szubjektum eredeti helyzetét”. Minden „emberiségellenes bűntett” – magánéleti és nyilvános, kicsi és nagy, egyéni és közösségi – megszűnne.

Véleményem szerint azonban nem lehetséges az alany eredeti helyzetének a visszaállítása a természet emberiségnek nevezett szeletében anélkül, hogy ezt végre ne hajtánák a természet egészében is. Manapság a „természet elleni bűncselekmények” felsorakoztak az „emberiség elleni bűncselekmények” mellé; a különböző állati fajok és az ökoszisztéma módszeres pusztítása a népirtás mellett újkori bűneink lajstromát gyarapítja.

Mindenesetre a szubjektum eredeti helyzetének visszaállítása – az emberiség és a természet viszonylatában egyaránt – csak akkor valósulhat meg, ha azt a tudomány túzi zászlajára. Sajnos a tudomány az ellenkező irányba halad. A „haladás” – azaz a természet feletti egyre növekvő szellemi és fizikai dominancia látszatának fenntartása – érdekében a szubjektum kiküszöbölése magától értetődően, már-már elrendelésszerűen folyt.

Vegyük például Newton felfedezéseinek néhány következményét. A számításokon és matematikai műveleteken alapuló newtoni mechanikára úgy tekintenek, mint ami fényt derített a természet mély és mindent átható szerkezetére. A természet egy hatalmas, rendezett, szabályozott szerkezetnek tűnt, amely racionális törvények szerint, fáradhatatlanul működik. Leginkább egy hatalmas óraműhöz tűnt hasonlatosnak, amelynek minden fogaskereke olajozottan, forrasztás nélkül kapcsolódik egymásba.

Leibniz meglehetősen elgondolkodtató ellenvetéseket támasztott a newtoni mechanikával szemben, amelyeket sem Newton, sem a fizika nem tudott kielégítően megválaszolni egészen a relativitáselmélet megjelenéséig. A közvéleménynek legalábbis el kellett volna gondolkoznia Leibniz ellenérvein, miszerint bármennyire is praktikusnak tűnik a newtoni mechanika, a természet alapigazságainak megértésében kétes a szerepe. Az ilyesfajta fenntartásokat, mint tudjuk, félresöpörték. Az embereket magával ragadta az óramű-univerzum képze, egy csodálatosan felépített, pontosan szabályozott világmindenségé, amely ésszerű és egységes minden részletében és a részeknek az egészhez való viszonyában egyaránt. Ez háttérrel optimizmusra adott okot, mivel úgy tűnt, a newtoni mechanika módszereit alkalmazva az ember végső soron racionális vizsgálódás és ellenőrzés alá kényszerítheti az egész természetet (az emberi természetet is beleértve).

Az óramű-természet eme paradigmájában a szubjektum helyzete meglehetősen ingattá válik, mivel az alany egyáltalán nem illik bele ebbe a képbe. Ez a legfelsőbb szubjektum, Isten esetében a legnyilvánvalóbb: az óramű newtoni paradigmája számúzte Istent a világból (amely, mint később kiderült, csak előjáték volt végső meggyilkolásához).

Az emberi szubjektumok szintén anomáliákká válnak, elszigeteltté és elidegenedetté. Ha nem az óraműszerkezet kis darabjai, akkor – ahogy Gilbert Ryle híres mondásában megfogalmazta – „csak kis nem-óramű darabok”. „Szellemek a gépben”, a tudomány által végrehajtandó szelleműzésre várva.

A szubjektum teljes kiiktatása a tudományos gondolkodás máig befejezetlen feladata. Noha a determinisztikus óramű-paradigma múzeumok kiállítási tárgya, a tudomány még mindig rendíthetetlenül hisz abban, hogy a világ teljes mértékben számokká redukálható.

A történet, amelyet a tudomány mesél, valahogy így hangzik: ezt a világot kizárólag anyagi szerkezetek alkotják, amelyek maradéktalanul leírhatók számokkal. Kezdetben ezek a

szervezetek alapvetőek és egyszerűek, de az idő múlásával bonyolultságuk fokozatosan egyre nő. A részecskék atomokat alkotnak; az atomok molekulákat; a molekulák nagyobbak és összetettebbek lesznek. Megjelenik az élet. A kémiai evolúció biológiai evolúcióba csap át, és ahogy az egyszerűbb formákból bonyolultabb formák fejlődnek ki, primitív emberi létformák jelennek meg. Az emberi élet egyre összetettebbé válik, majd kialakul a civilizáció.

A történetben van egy nagy bökkenő: az anyag mind bonyolultabb formái csak még több anyagot képesek létrehozni. Hogyan volna lehetséges, hogy az egyre bonyolultabb szerkezetű anyagból egyszer csak kialakul valami, ami nem anyagi szerkezetű, hanem inkább ennek az anyagi szerkezetnek a *tapasztalása*? Az anyagnak csak még több anyagot kellene létrehoznia, ezzel szemben létrejön valami, ami egy teljesen más ontológiai kategóriába tartozik. A tapasztaló szubjektum úgy ahogy van, nem illik bele a képbe.

A probléma megoldásának egyik módja az, hogy kérlelhetetlen alapossággal végigkövetjük az alany kiküszöbölésének folyamatát. Ezt nagy odaadással vállalták fel a „mesterséges intelligencia” mérnökei. A filozófiai behaviorizmus angolszász iskolájának néhány ötletét kölcsönvéve ezek a mérnökök azzal érvelnek, hogy ha egy számítógépprogram behaviorisztikus módon (bizonyos ingerekre adott bizonyos válaszokkal) képes reprodukálni egy értelmes szubjektum reakcióit, olymódon, hogy nem tudnánk megmondani, egy megfelelően programozott számítógépről vagy egy emberi lényről van-e szó, akkor a számítógép *valóban* intelligens. Más szóval, ha ez a kísérlet sikerülne, akkor bizonyítást nyerene, hogy *egy teljes mértékben tárgyi dolog*, ami leírható egyesek és nullák sorozataként – vagyis egy beprogramozott számítógép –, valójában egy *szubjektum*. Következésképp kizárólag tárgyak léteznek. Így a tudomány meg fogja adni a szubjektumnak a végső kegyelemdőfést.

A behaviorista iskola egyik filozófusa egyszer azt mondta: „Érzelmek? Érzelmek nem léteznek. Nem igazán. Hajlamok esetleg, de érzelmek? Nem hiszem...” Milyen lehet vajon ennek az embernek az élete? Vagy mondjuk a feleségéé és a gyerekeié? Ennek az embernek tényleg nem voltak érzelmei? Talán sikerült eliminálnia magát mint szubjektumot? Sajnos elméleti síkon az alany kiküszöbölésére tett tudományos törekvések nagyon is sikeresek voltak ahhoz, hogy a modern társadalomban elősegítsék az alany kiküszöbölését a gyakorlatban is. Ez a tendencia az egyes szubjektumon belül a tudat egyre fokozódó visszaszorításában, az érzelmi életre való alkalmatlanságban; az érzések eldurvulásában; a mesterségesen gerjesztett, érzékielégítésre irányuló egyre növekvő vágyban stb. nyilvánul meg. A modern társadalmat többek közt jól jellemzi az a szakértelem, ahogy emberi lényekből gépeket farag. És a program teljes sebességgel halad.

Másfelől viszont bizonyos törekvések arra utalnak, talán van remény arra, hogy a tudomány egyszer majd kritikai önvizsgálatot tart, és amennyiben ez sikerrel jár, kénytelen lesz áttekinteni és átértékelni saját múltját és gyökereit, valamint helyesbíteni a hitre vonatkozó eredeti meghatározását. Ez képessé tenné arra, hogy elismerje a szubjektumot és egyúttal visszahódítsa azt a tudomány számára. Az amerikai tudományfilozófus, Thomas Kuhn nagy hatású és sokat vitatott életműve, mely *A tudományos forradalmak szerkezete* című munka 1962-es kiadásával kezdődött, úgy is tekinthető, mint ami bebizonyította, hogy a „tudományos objektivitás” valójában a szubjektivitás egyik válfaja, vagyis annak a módja, hogyan őrizhetjük meg szubjektum-mivoltunkat ebben a világban. A tudományos forradalmaknak tudományos közösségeken belüli paradigmaváltásként való értelmezésével Kuhn rávilágít a racionalitást nélkülöző, *a priori* elkötelezettségek és szándékok szerepére, melyek a tudás létrehozásában döntő fontosságúak. Kuhn életművének köszönhetően az angolszász filozófia fő áramlata magába olvasztotta az európai tradíció filozófiai-hermeneutikai meglátásait.

Ettől kezdve az egzakt tudományok egy kritikai-episztemológiai öntudattal gazdagodtak. Ha ez a tudomány önmeghatározásának részévé válik, akkor az az egész vállalkozást fogja az alázatosság gyakorlati analógiájával felruházni.

Az alázatosság birtokában a tudomány elkezdheti saját szubjektum-mivoltának felfedezését. Ez alkalmassá teszi majd arra, hogy átértékelje múltját és gyökereit, és így felülvizsgálja az alany kiküszöbölésére vonatkozó eltökélt szándékát.

Egy kritikai öntudattal rendelkező tudomány képes lesz felismerni, hogy a szubjektum kiiktatása, mint a tudomány teremtő *fiatja* önmagában nem tekinthető ésszerű cselekedetnek, mivel éppen ez a cselekedet az, ami az ésszerűség alapelvét meghatározza. Ha a tudomány képtelen felfedezni a szubjektumot saját határain belül, akkor ennek az az oka, hogy a tudomány határait már eleve úgy állították fel, hogy a szubjektum kívül esett azon. Talán *pontosan azért* – noha burkoltan és ki nem mondottan –, hogy a szubjektumot kívül rekeszék.

A tudomány számára így felismerhetővé válhatnak a szubjektum kiküszöbölése miatt bekövetkezett gyakorlati bajok, s felelősséget is vállalhat értük – az embereknek egymástól és a világtól való elidegenedéséért; az emberi élet elgépiesedéséért; a saját fajunkon és más fajokon belül tapasztalható veszteségekért; a természet ismételt megerőszkolásáért és így tovább. Képes lesz belátni végre, hogy pusztán még több jó öreg tudomány egyszerűen csak még több jól ismert problémát eredményez. Ily módon felismerheti saját megváltásának és helyreállításának szükségességét.

Mivel a bukott tudomány eredendő bűne a szubjektum kiküszöbölése volt, a tudomány egy hasonló eredeti cselekedet vagy elhatározás által tisztíthatja meg magát, visszaállítva így jogaiba a szubjektumot.

Ellenvetésként felmerülhet, hogy ez a tett hiten alapul. Ebben az esetben sietek kijelenteni, hogy az alany kizárása ugyanúgy hit kérdése volt. Bármelyiket nézzük, a hit elkerülhetetlen. A kérdés csak az, hogy helyesen használjuk-e.

Mіндеzen túl, a szubjektum elismerésében van valami teljesen egyszerű és magától értetődő. *Prima facie*, létezése magától értetődő, mégpedig azon descartes-i elv alapján, miszerint a tudat végső soron képtelen saját létében kételkedni. A szubjektum létét tényként kell elfogadnunk, hiszen enélkül a tények maguk sem léteznének. Másrészt ennek tagadása állandó és bonyolult erőfeszítést igényel, és a szegény, elkínzott szubjektum akkor is föl-fölbukkan, miután holtnak nyilvánították és eltemették.

Javaslom, hogy a tudomány állítsa vissza eredeti helyzetébe a szubjektumot egy ugyanolyan *fiattal*, mint ami kirekesztését előidézte. A tudománynak elméletileg posztulálnia kellene a szubjektumot mint alapvető, oszthatatlan ontológiai valóságot. Azért használom az „elméletileg posztulálni” kifejezést, mert a szubjektumot először mint elméleti valóságot ismerjük el, amelyre a későbbiekben nagy valószínűséggel tapasztalati megerősítést fog szolgáltatni az ezt célzó kutatás.

A világról tehát azt állítjuk, hogy két alapvető létkategóriából áll: egyrészt számokkal kifejezhető anyagi szerkezetekből, másrészt szubjektumok sokaságából, amelyek ezeket az anyagi struktúrákat tapasztalják. Az anyagi tudomány felfedezései nem vésznek el, hanem integrálódnak és továbbfejlődnek az új tudomány keretein belül; a két létkategória kutatása egymás mellett folyik.

A szubjektum maradéktalan visszaállításához egy kizárólagos, legfelső (és univerzális) szubjektum – Isten – elméleti posztulálása is szükséges. Ezt megérthetjük például úgy, hogy megvizsgáljuk a világnak az anyagi részét. Noha anyagi, kapcsolódhat egy szubjektumhoz

úgy, hogy kizárólag ahhoz tartozik. Mert a világban a szubjektumok testeket viselnek, és ez a test része az objektív világ ama részének, amelyet a szubjektum a legközvetlenebbül befolyásol. Így tehát a világnak létezhetnek olyan alkotórészei, amelyek teljes mértékben objektumok, de ugyanakkor egy szubjektumhoz tartoznak. Mármost a szubjektum elismerése és tisztelete maga után vonja a szubjektum testének az elismerését és tiszteletét is. Mivel Isten az a kizárólagos szubjektum, aki közvetlenül befolyásolja az egész világot, ezért az egész, szubjektumokból és objektumokból álló világot Isten testének kell tekintenünk. A legfelsőbb szubjektumban egyesül az objektumok és a szubjektumok birodalma, és az immár teljes egészéül szemlélt világ bizonyos értelemben egyetlen szubjektumként is felfogható.

Kiszabott időm lassan a végéhez közeledik, és még mindig hátravan egy utolsó, lényeges téma: a bukott tudomány módszerei csak tárgyként képesek kezelni a világot. Milyenek lehetnek vajon azok a módszerek, amelyekkel a tudomány képes a világhoz mint szubjektumhoz közelíteni?

Meggyőződésem, hogy a régmúltban a szubjektumról szóló tudomány meglehetősen fejlett volt. Az indiai védikus írásoknak azokban a részeiben, amelyek a tudománynak ezzel a területével foglalkoztak, a szubjektumra az „ātman”, vagyis az önvaló, lélek, a legfelsőbb szubjektumra pedig a „paramātman”, felsőlélek vagy felső önvaló kifejezéseket használták. Módszeresen foglalkoztak az önvaló és a felső önvaló közvetlen tapasztalásával. A mai modern tudományos körökhöz hasonlóan, hivatásuk elméleti ismereteiben és gyakorlati alkalmazásában egyaránt jártas szakértők illetve mesterek kutatták szakterületüket, s tanítványaikat a jártasság egyre magasabb fokozataira vezették el. Úgy tűnik, hogy ugyanennek a tudománynak bizonyos ágai Nyugaton is elterjedtek, amelyet leginkább Piatón személye példáz.

Az idők során ez a tudomány elveszett. Ahogy az emberekben fokozatosan elsorvadt az önvaló tapasztalásának a képessége, „Isten” és a „lélek” is bezárult a tudomány számára. Mivel elidegenedtünk saját magunktól, magunkat csak egy anyagi világ anyagi objektumaiként „ismerjük”.

A tulajdonképpeni önvaló megismerésének képessége azonban fennmaradt mint lapangó lehetőség, és van rá remény, hogy a múlt hagyatékának végre örökébe lépünk, feltéve, ha képesítettek akarunk lenni ennek befogadására.

Az első lecke, amit az önvaló tudományának mesterétől el kell sajátítanunk így szól: ahhoz, hogy ezzel a tudománnyal foglalkozhassunk, a megfelelő létállapotba kell kerülnünk. Ahogy a *Bhagavad-gīta* írja: a tudás a jóságtól (*sattva*) függ. A gyakorlónak meg kell tisztulnia a szenvedély (*rajas*) és a tudatlanság (*tamas*) hatásaitól. Kéj, kapzsiság, büszkeség, falánkság, düh, hanyagság, iszákosság – ismerős, patinás lajstrom. A tudománynak fel kell ismernie, hogy ezek a tudás útjában állnak, a kutatónak pedig meg kell tisztítania tőlük az életét. Ha a tudós sikerrel jár, akkor minden ami a további előrehaladáshoz szükséges, meg fog világosodni előtte.

Annak ellenére, hogy talán túlságosan is szigorú voltam a modern tudománnyal szemben, végül elismeréssel szeretnék adózni előtte. A modern tudományon belül világosan körvonalazódik egy erős, tiszta törekvés, amelynek ismérvei többek között: az önmagáért való tudás vágya, a természet őszinte tisztelete, egy magasabb cél iránti önzetlen elkötelezettség. E jósággal és tisztasággal jellemezhető törekvés miatt hiszem azt, hogy a régi tudomány megváltása lehetséges és be is fog következni. És azok, akik alkalmasak rá, látni fogják, hogy az új tudomány nem azért jött, hogy lerombolja a régit, hanem hogy beteljesítse azt.